

Natura 2000 Haaksbergerveen: experiment met boer als inzet

Provincie Overijssel wil actief hoogveen ontwikkelen bij Natura 2000-gebied Haaksbergerveen. Of dat bij dit complexe gebied ook gaat lukken is hoogst onzeker, met als inzet boeren en bewoners rond het veen. Boeren vrezen voor wateroverlast en einde van hun bedrijf. De sociaal economische gevolgen zijn (nog) onduidelijk. ►

De wateroverlast is goed zichtbaar. Begin mei 2025 stond er nog steeds veel water op de percelen.

Foto's: René Luijmes

De Bestuurlijke Advies Groep (BAG) - met onder andere natuurorganisaties, waterschappen en LTO - kijkt naar maatregelen buiten het Natura 2000-gebied Haaksbergerveen. Doel is behoud en uitbreiding van onder andere actief hoogveen. Uitgangspunt vormt een conceptnotitie van de Bosgroepen. Het concept van maart 2024 wordt in dit artikel gebruikt; de versie van eind vorig jaar wil Gerko Hopster, uitvoerder namens provincie Overijssel, (nog) niet vrijgeven. Er wordt gewerkt aan een rapportage waarin, naast de notitie, onderzoeken en analyses worden meegenomen en het grondwatermodel verbeterd. Boeren en bewoners in het gebied voelen zich gepasseerd bij de totstandkoming en willen meer invloed in de BAG.

WATEROVERLAST

Bedoeling is om een bufferzone te creëren rond het Haaksbergerveen, om onder andere actief hoogveen (nu circa 2,5 hectare) uit te breiden. Het gaat om een aantal varianten tot maximaal 322 hectare bufferzone, inclusief een - lager liggend - deel van Duitsland. Of de Duitsers mee willen werken, is onduidelijk. Groot deel van de zone valt buiten de Natura 2000-begrenzing van het Haaksbergerveen. In de bufferzone moeten onder andere watergangen

gedempt/verondiept, drainage verwijderd en de Zoddebeek verondiept worden tot aan het laagste maaiveldniveau langs de beek. Doel is onder andere een verminderde wegzijging van water vanuit het veen en vernatting. Een model moet de effecten inschatten.

Boeren en bewoners vrezen voor overlast van water. Rond kerst 2023 was er al flinke wateroverlast bij het Haaksbergerveen. En ook vorig jaar oktober was veel water te zien aan de noordzijde van het veen, waar al sloten zijn gedempt voor de bufferzone. Een flinke hoeveelheid water liep op maaiveldhoogte het veen uit, net als op andere plekken langs het veengebied. Begin mei stond er nog steeds water op de percelen bij boerderij 't Vens. Het water stroomde bovendien nog uit het veen via de overloop. Er is dus ook al grote wateroverlast, zonder dat het hele buffergebied is ingericht.

De overlast kwam ook binnen de BAG aan de orde. Vrees is dat de Zoddebeek bij verondieping het water niet meer afvoert.

LEK ALS EEN MANDJE

Het boek 'Tussen Dinkel en IJssel' van Staatsbosbeheer (1999) stelt dat het Haaksbergerveen zich, in vergelijking met andere venen, goed ontwikkelt. Er verdwijnt water door de ondergrond (de wegzij-

ging), circa 25 mm per jaar. Voor het Haaksbergerveen - met een zeer slecht doorlatende bodem - geen probleem, zo meldt het boek. Bij intact veen is de wegzijging 10 tot 35 mm per jaar.

Anno 2025 blijkt het veen zo lek als een mandje. In 2002 was er een grote renovatie in het veen in verband met de waterbeheersing. Doorgaande wegen, die het water scheidden, werden verwijderd. Het effect van de renovatie is onbekend. In het Wierdense veld lekte bijvoorbeeld water weg, doordat tot in de veenbasis is gegraven. Volgens externe audit Haaksbergerveen speelde wegzijging oorspronkelijk een ondergeschikte rol, maar is nu wel een belangrijke factor. De ondoorlatende laag is beschadigd door het graven van sloten, veenputten en dergelijke, of de laag wordt doorsneden door een dekzandrug.

GROTE VERSCHILLEN

Volgens de conceptnotitie zijn er grote verschillen tussen het grondwaterniveau in het veen en de omgeving. De wegzijging is groot, net als de fluctuatie van de (grond)waterstand in het veen. Repte Staatsbosbeheer in 1999 nog over 25 mm wegzijging, nu noemt ze een waterverlies tot mogelijk honderden millimeters per jaar. Onduidelijk is waarop ze dit baseert. Volgens de Bosgroep vindt wegzijging plaats aan de noordoostzijde, de

noordwestzijde, rond de Koffiegoot, de laagte rondom Siberië en aan de zuidoostzijde. Natuurdoelanalyse Haaksbergervveen stelt dat het veen lekt op de grens met Duitsland. Volgens boeren en bewoners laat Staatsbosbeheer op maaiveldniveau te veel water uit het veen stromen.

Het bepalen van het effect van herstelmaatregelen gebeurt op basis van een grondwatermodel (zie kader), met een doorvertaling naar landbouw-schade en schade aan bebouwing. Er is weinig informatie over het dal van de Koffiegoot. Inzicht in hydrologische werking en waterhuishouding ontbreekt.

VEENHERSTEL MOEILIJKER

Bij hoogveen vormen neerslag, verdamping, horizontale afstroming, wegzijging en berging de belangrijkste onderdelen van de waterbalans. Verdamping, afstroming op maaiveldniveau en wegzijging zijn moeilijk te meten. Hoogveen bestaat bij de gratie van een neerslagoverschot. Jaarlijks valt ongeveer 760 mm regen. Hoogveen verdampt circa 540 mm water. Het neerslagoverschot in het winterseizoen moet dit compenseren. 2018, 2019 en 2022 waren droge jaren. Als door hogere temperaturen en grotere neerslagextremen (meer neerslag in de winter, minder in de zomer) de verdamping toeneemt, maakt dat veenherstel veel moeilijker.

Het Haaksbergervveen is complex. Het heeft een hoogteverschil van circa vier meter en daardoor peilverschillen. Het veen bestaat uit compartimenten. Dit is onnatuurlijk en ongewenst (rapport OBN 212). In het gunstigste geval blijft het herstel beperkt tot kleine kernen van actief hoogveen. Door de compartimentsdammen kan het water niet verspreid afstromen over het veenoppervlak naar de randen. Afvoer gebeurt door

stuwen. Hoe vlakker een gebied, des te langzamer stroomt het water af. Dit is van belang voor de veenvorming.

PLAATSEN VAN KWELSCHERM

Het plaatsen van een - afsluitend - kwelscherm zou de hydrologische bufferzone overbodig maken. De provincie vindt dit ongeschikt en wijst op onderzoek. Grondwaterstroming neemt af en daarmee de toestroom van CO₂ voor vorming van veenmos. Elders gebeurt de aanleg van een kwelscherm bij veengebied wel. In Natura 2000-gebied Deurnsche Peel moet dat de Koningshoeven beschermen tegen een nieuwe, hoge waterstand, zo meldt Staatsbosbeheer op haar site. En ook Natuurmonumenten brengt een nieuw type kwelscherm aan in natuurgebied de Breukberg in Schinveld, om water langer vast te houden.

Bij herstel van hoogveen in compartimenten (evaluatie Ecologische Autoriteit) is CO₂ van belang, maar ook bruinkleuring door humusdeeltjes, waterdiepte, golfslag, mogelijkheden voor 'verlanding' vanuit de randen en de aanwezigheid van drijvende aanhechtspunten voor veenmos. Er is veel onderzoek gedaan naar deze factoren, maar de meningen hierover zijn verdeeld.

GEVOLGEN NIET IN BEELD

De sociaal-economische gevolgen zijn niet in beeld. Volgens het concept-beheerplan Haaksbergervveen zou hier duidelijk naar gekeken worden, maar het is vrijwel verdwenen uit het beheerplan uit 2017. Gedeputeerde Maurits von Martels stelt dat er bij de uitwerking van de gekozen variant aandacht is voor de sociaal-economische perspectieven. Grote vraag is hoe omkeerbaar het plan dan nog is.

Onderzoeker Nico Gerrits geeft aan dat een optimale monitoring in gebieden moet bepalen welke maat-

Grondwatermodel: meer metingen nodig

Rond 2014 bleek dat het met een verbeterd model niet mogelijk was om de complexe grondwaterstroming van het Haaksbergervveen te voorspellen. De oppervlakkige afvoer van neerslag viel met grondwatermodellen niet te berekenen. Een nieuw modelconcept werd ontwikkeld. Volgens de ontwikkelaars zijn de overeenkomsten tussen de metingen en simulatie nu ruim voldoende. Het model wordt echter nog niet vrijgegeven. Volgens boeren en bewoners is het aantal meetpunten veel te laag. Door de complexe bodemstructuur zijn meer metingen nodig voor het ontwikkelen van een betrouwbaar model. Volgens hen worden grote risico's genomen.

regelen volgens de Brusselse verplichting van de Vogel- en Habitatrichtlijn noodzakelijk zijn. GLB-pilot 'Boeren binnen en nabij Natura 2000-gebieden in Overijssel' stelt dat de werkgelegenheid in de landbouw rond de voorbeeldgebieden vermindert. Het onderzoek hamert op het meenemen van de sociaal economische effecten. En dan gelijkwaardig aan de doelen voor milieu en natuur.

Het beheerplan baseert zich bij de sociaal-economische gevolgen op een oud LEI-rapport uit 2013, dat bovendien over heel Overijssel gaat. Aanleg van een hydrologische bufferzone kan negatief uitpakken voor individuele bedrijven.

De Bestuurlijke Advies Groep gaf in maart het vraagstuk terug aan Gedeputeerde Staten (GS) van Overijssel. Volgens gedeputeerde Von Martels vindt de BAG het moeilijk te bepalen welke scenario's moeten worden uitgewerkt. GS gaat dit waarschijnlijk nog deze maand - juni - bekijken. ■

Verslechtering, dringend, urgent

Het beheerplan uit 2017 rept bij instandhoudingsdoelstelling over behoud, uitbreiding en verbetering. De Ecologische Autoriteit gebruikt woorden als verslechtering en dringend. Staatsbosbeheer noemt het Haaksbergervveen op haar site één van de

best herstellende hoogveenrestanten van Nederland.

Volgens de autoriteit geeft de Natuurdoelanalyse (NDA) Haaksbergervveen te weinig informatie over de actuele oppervlakte en kwaliteit van habitats om te kunnen beoordelen hoeveel de natuur

is achteruitgegaan en op welke locaties. Daarnaast zijn de doelstellingen voor het in stand houden, verbeteren of uitbreiden van de natuur niet concreet en toetsbaar. Niettemin constateert de autoriteit dat het nemen van maatregelen urgent is.